

בס"ד

י"ט כסלו - תודעה מחוללת מציאות

**פתיחתא: לא עליך המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין לבטל ממנה.
אם למדת תורה הרבה, נותנים לך שכר הרבה.
(אבות פ"ב, כ"א)**

כולנו נתונים למציאות הדורשת תיקון במרחבים השונים שלה: האישיים, הזוגיים, המשפחתיים, החברתיים ועוד. המלאכה היא רבה מאוד, ועל האדם לשאול את עצמו מה התיקון שבאפשרותו ובאחריותו להביא לעולם, מתוך ידיעה שבכך לא יגמור את המלאכה. השליחות שאדם נוטל על עצמו היא המסע אליו הוא יוצא, על מנת להשלים את המציאות החסרה; "לתקן עולם במלכות שדי". אלא שהרצון הטוב לעסוק במלאכת התיקון טוב ומהר, עומד לא פעם בסתירה לצורך להיענות לתהליכים מורכבים ואיטיים המכשירים אותנו להתמודד נכון עם המשימה.

**שאלת היסוד שלנו היא - מהם התנאים ליציאה למלאכת התיקון של האדם?
האם "בניית הזהות" קודמת לפעולות התיקון החברתיות? האם הן נעשות במקביל? ומהם
האמצעים והכלים לבניית הזהות הזו?**

במסורת ישראל אנו יכולים לזהות מגמה ברורה המבכרת את הלימוד. "ותלמוד תורה כנגד כולם" (פאה, א, א) שאלת היסוד היא - מדוע חכמים נתנו עדיפות גבוהה כל כך ללימוד תורה? לכאורה, היה מצופה שדווקא היהדות המיוסדת על "המעשה" (מצוות) תשים דגש על דווקא על התיקון עצמו ולא תבכר את הלימוד על פניו!

נראה שהתשובה לכך טמונה באופן שבו מסורת ישראל תופסת את הלימוד. בניגוד להשקפות עולם הראות בלימוד "מעשה תיאורטי", היא רואה את הלימוד בראש ובראשונה כמחולל תודעה שרק מכוחה ניתן לעשות את המעשים הנכונים. מובן לגמרי שלימוד תורה שאינו מביא לידי מעשה אין בו ערך רב - "כל האומר אין לי אלא תורה אפילו תורה אין לו" (יבמות ק"ט ע"ב). ובמסכת אבות נאמר בפירוש: "ולא המדרש עיקר אלא המעשה" (פ"א י"ז).

אם כן חוזרת השאלה מה משקלו של הלימוד, לעומת המעשה? או בניסוח השאלה שלנו: מה המשקל של "הבנייה העצמית" הראויה לעומת משימות התיקון בפועל שבאחריות כל אחד ואחת מאתנו?

על כך ענו חכמים במקור ידוע אחר (קידושין מ ע"א):
"וכבר היה רבי טרפון וזקנים מסובין בעליית בית נתזה בלוד. נשאלה שאלה זו בפניהם:
תלמוד גדול או מעשה גדול? נענה רבי טרפון ואמר: מעשה גדול! נענה רבי עקיבא ואמר:
תלמוד גדול! נענו כולם ואמרו: תלמוד גדול - שהתלמוד מביא לידי מעשה"

הסכמת החכמים כאן, מגדירה מחדש את צורת הלימוד כפי שהיא נתפסת במסורת ישראל. הווה אומר, לא עוד לימוד אקדמאי המכוון להשכלה בלבד, אלא לימוד שיש בו הנעה לפעולה. לא לימוד המייצר נתק בין ידיעת א-לוהים לבין המציאות, אלא לימוד המחזיר

את האדם למציאות עצמה ודורש מהאדם להתייחס אליה. כדברי רבי ישמעאל במסכת אבות: (פ"ד משנה ה'): "רבי ישמעאל אומר: הלומד תורה על מנת ללמד, מספיקין בידו ללמוד וללמד. **והלומד על מנת לעשות, מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות**".

כוחו הגדול של הלימוד הוא בכך שהוא יוצר הנעה לפעולה מתוך תודעה בהירה בשלושה ממדים:

ראשית - הלימוד מעמיק את הזהות של האדם. אדם לומד הוא קודם כל אדם "מתבונן": בחכמה, באידיאל ובמציאות עצמה. התבוננות זו מעלה שאלות, ושאלות מבררות את הזהות של כל אחד ואחת.

שנית - הלימוד מסמן את המטרות והיעדים אליהם יש לשאוף.

לבסוף - הלימוד מתווה את דרכי הפעולה להשגת התיקון המיוחל.

על כן ישנו הכרח לתת מקום חשוב ללימוד תורה - ובתנאי שיהיה זה לימוד המכוון לבניית חיי המעשה בדרך נכונה וישרה, לימוד המפחית במעשים רוח גדולה, תשוקה, אהבה והזדהות.

אחרי המעשים ימשכו הלבבות?

ישנה גם גישה הפוכה לגמרי. רבנו בחיי טבע את המושג: "אחרי המעשים ימשכו הלבבות". תפקיד המצוות אינו רק לבטא באופן מעשי ערכים נעלים, אלא הן עצמן מרגילות את האדם להיענות לצורך הקיים בשטח - ללא התבוננות מחשבתית רבה בהכרח. התורה מניחה שלא רק תודעה מחוללת מעשים אלא שמעשים עשויים לייצר את התודעה עצמה. כך למשל: מצוות הצדקה נועדה לא רק בכדי לעשות צדק עם מי שאין לו, אלא גם בכדי לרכך את לב האדם ולטעת בו את החמלה והחסד.

אם נסכם, הרי שהיהדות רואה במעשה ובלימוד שני צדדים המשלימים זה את זה באופן שאי אפשר באמת לאחד ללא השני. מעשה שאינו יונק מלימוד תורה עשוי להיות "מעשה קטן", שאינו מביע את המשמעות הגבוהה שהוא אמור לבטא. אבל מצד שני ברור לגמרי שאדם חייב להרגיל את עצמו במעשים טובים כדי לקבע בתוכו את השאיפה לטוב. כך נוצרת דיאלקטיקה טובה בין הצד המעשי, שהוא אנושי במהותו ובין הצד הרוחני - הנעלה מן הקיום האנושי.

גם בחיים האזרחיים והציבוריים שלנו במדינת ישראל לדברים הללו משמעות רבה.

חברה דמוקרטית בנויה על שותפות האזרחים בהובלה ובהשפעה על כל רבדי החיים. בהקשר הזה הנחת היסוד של התורה והנחת היסוד של הדמוקרטיה - דומות. התורה מניחה שהמציאות שריבונו של עולם מניח בפני האדם היא מציאות חסרה וכואבת שדורשת תיקון על ידו ובהובלת שותפיו, בני האדם. כך גם החברה הדמוקרטית. האחרונה מניחה שכל מדינה באשר היא מכילה בעצמה חסרונות ושאיין "שלטון מושלם". השותפים הטובים ביותר לקדם את המדינה והחברה הם אזרחיה שלה. השותפות באה לידי ביטוי באמצעות כלים שונים: בחירת ההנהגה, ביקורת ושאלת שאלות, הפגנה, חופש דעה, מחשבה וביטוי, התאגדות לשם יצירת שינוי מלמטה למעלה ועוד.

על מנת לייצר אזרחים ואזרחיות שותפים ואחראיים הפועלים לשינוי מציאות, המעורבים במתרחש במדינה ובחברה ופועלים בה באחריות ובהתגייסות, יש לאמץ את מודל המסורת היהודית לאורך השנים. עשיית הטוב ללא לימוד עמוק אינה יכולה לספק את הסחורה (אם כי אין לבטל את חשיבותה). הדלק הדרוש לשם תיקון המציאות על כלל מרחביה החברתיים, הוא הוספת הידע וההעמקה בו.

בשנים האחרונות נכנסה למערכת החינוך ההכרה כי לא די רק ב"לימוד" אלא יש לשלב עמו "מחויבות חברתית" כחובה אינטגרלית בתעודת הבגרות. **בתהליך זה יש התחברות עמוקה למסורת ישראל הרואה בהיחשפות למציאות ועשיית טוב, גם אם ב"קטן" בנייה עמוקה של האישיות בבחינת 'אחרי המעשים-נמשכים הלבבות' כל זה בתוך שנות לימוד ובניית התלמיד.ה.** כאן המקום להדגיש - שנות הלימוד בבית הספר הן שנים בהם התלמידים עסוקים בעיקר בלימוד ממרחבים שונים ומגוונים, וש לברך על כך. אלא שהלימודים בבית הספר אינם רק הכנה לחיים הכלכליים של כל אחד ואחת, אלא הם יכולים להיות, אם נדע

להתייחס אליהם כך, הכנה לחיים של משמעות. הכרת המציאות על אתגריה וחסרונה, כמו גם יופייה, היא תנאי הכרחי ומהותי לשותפות, אחריות ותיקון. השקעה ביצירתיות מחשבתית, ביזמות, בהעמקה בערכי היסוד היהודיים והדמוקרטיים הם היסוד למה שמכונה בשפה הדמוקרטית "אקטיביזם אזרחי".

במדינה יהודית ודמוקרטית ניתן לראות שוב איך היהדות והדמוקרטיה נפגשות פעם נוספת ומציעות לנו אפשרות לחתירה משותפת למציאות צודקת ומוארת מעט יותר.

איפה זה תופס אותנו בחיים האזרחיים שלנו?

אזרח מחויב במעשים רבים, בין אם הוא מבין ובין אם לאו. כך הוא יוצא למילואים, משלם מיסים ושומר על חוקי התנועה. ערכם של המעשים הוא קודם כל בניהול חיים סבירים, אבל יש בו ממד נוסף- התרגלות לתודעה ציבורית, להכרה שאדם חי במרחב גדול ממנו ושיש לו אחריות עליו. במובן הזה- יש כאן את ביטויו של המשפט: "אחרי המעשים ימשכו הלבבות".

אבל ברור שצייתנות ללא הבנה והעמקה, אינה חזקה דיה. אנחנו פוגשים את המהמורות החברתיות באופן תדיר מידי וזה מחייב אותנו לחזור למודל התורני עליו הצבענו למעלה: "תודעה מחוללת מעשים". נדרש טיפוח של תודעה אזרחית מתוך לימוד והעמקה בסוגיות יסוד המקיפות את החיים של כולנו כאן במדינה.